

Міністерство освіти і науки України
Національний університет водного господарства та
природокористування

Навчально-науковий інститут права та гуманітарних наук
Кафедра конституційного права та галузевих дисциплін

08-02-06М

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

до практичних занять та самостійної роботи
з навчальної дисципліни

«Конституційне право зарубіжних країн»

для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
за освітньо-професійною програмою «Право»

спеціальності D8 «Право»

денної та заочної форми навчання

Рекомендовано
науково-методичною радою з якості
навчально-наукового інституту
права та гуманітарних наук
Протокол № 01 від 03.09.2025 р.

Рівне – 2025

Методичні вказівки до практичних занять та самостійної роботи з навчальної дисципліни *«Конституційне право зарубіжних країн»* для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня за освітньо-професійною програмою *«Право»* спеціальності D8 *«Право»* денної та заочної форми навчання [Електронне видання] / Панкевич І. М., Багатко А. С. – Рівне : НУВГП, 2025. – 49 с.

Укладачі: Панкевич І. М., д.ю.н., професор, професор кафедри конституційного права та галузевих дисциплін; Багатко А. С., асистент кафедри інформаційного права та юридичної журналістики.

Відповідальні за випуск: *Міщук Інна Володимирівна*, к.ю.н., професор, завідувач кафедри конституційного права та галузевих дисциплін.

Керівник групи забезпечення спеціальності D8 *«Право»* *Міщук Інна Володимирівна*

Попереднє видання 07-02-89М

© І. М. Панкевич,
А. С. Багатко, 2025
© НУВГП, 2025

ЗМІСТ

Передмова.....	4
1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ ТА ЇЇ СТРУКТУРА.....	5
1.1. Опис навчальної дисципліни.....	5
1.2. Тематика практичних занять.....	8
1.3. Контрольні заходи та засоби діагностики.....	9
1.4. Критерії та шкала оцінювання	9
2. ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ.....	12
3. САМОСТІЙНА РОБОТА ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ.....	41
4. ІНДИВІДУАЛЬНА РОБОТА ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ.....	43
5. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА.....	46

Передмова

Шановні студенти!

Сучасний розвиток демократичних держав, євроінтеграційні процеси та глобальні трансформації у сфері прав людини зумовлюють необхідність ґрунтовного вивчення конституційного права зарубіжних країн. Знання конституційних моделей провідних держав світу дозволяє глибше зрозуміти закономірності організації публічної влади, принципи функціонування державних інституцій, механізми реалізації та захисту прав і свобод людини і громадянина.

Навчальна дисципліна «Конституційне право зарубіжних країн» спрямована на формування у студентів системного уявлення про різні підходи до побудови державного устрою, форми правління, політичні режими, виборчі системи, організацію законодавчої, виконавчої та судової влади в іноземних державах. Особливу увагу приділено порівняльно-правовому аналізу конституційних норм та практики їх застосування, що є важливим для професійної підготовки майбутніх правників.

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ ТА ЇЇ СТРУКТУРА

1.1. Опис навчальної дисципліни

Метою навчальної дисципліни «Конституційне право зарубіжних країн» є формування у студентів системних знань про теоретичні, методологічні та практичні засади конституційного права іноземних держав, а також розвиток професійних компетентностей, необхідних для аналізу, порівняння та практичного застосування конституційно-правових норм у національних і міжнародних правових системах з урахуванням соціальних, політичних та правових особливостей функціонування сучасного демократичного суспільства.

Дисципліна покликана розвинути у студентів здатність аналізувати практику правоохоронних органів і судів, зокрема рішень Європейського суду з прав людини, критично оцінювати правомірність отримання й використання доказів, виробляти уміння організовувати та документувати негласні дії відповідно до вимог законодавства. Опанування курсу забезпечує професійний світогляд, заснований на принципах верховенства права, законності, демократичних цінностей і захисту прав людини.

Основними завданнями дисципліни є надання студентам системних знань про конституційний устрій та інститути зарубіжних країн. Дисципліна формує вміння здійснювати порівняльний аналіз конституційних систем і застосовувати отримані знання у практичних правових ситуаціях. Також вона розвиває критичне мислення, повагу до прав і свобод людини, принципів верховенства права та навички роботи з сучасними інформаційними джерелами і технологіями.

Компетентності:

ІК – Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі у галузі

правничої діяльності.

ЗК1 - Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК2 - Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК7 - Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

ЗК10 - Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів).

ЗК11 – Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства; усвідомлення цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідності його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ЗК13 - Здатність приймати обґрунтовані рішення.

СК1 - Здатність застосовувати знання з основ теорії та філософії права, знання і розуміння структури правничої професії та її ролі у суспільстві.

СК2 - Здатність аналізувати ретроспективи розвитку правових явищ та процесів у контексті їх впливу на сучасну правову систему.

СК3 - Цінування та повага до гідності людини як найвищої соціальної цінності, розуміння її правової природи.

СК4 - Здатність застосовувати Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод, а також прецедентну практику Європейського суду з прав людини.

СК5 - Здатність застосовувати норми та інститути міжнародного публічного права, а також міжнародного приватного права.

СК6 - Здатність здійснювати порівняльний аналіз окремих правових інститутів права Європейського Союзу та Ради Європи і правової системи України.

СК8 - Здатність застосовувати правові принципи та доктрини

СК10 – Здатність використовувати різноманітні інформаційні джерела для повного та всебічного встановлення певних обставин.

СК12 – Здатність аналізувати правові проблеми та

обґрунтовувати правові позиції.

СК13 – Здатність до критичного та системного аналізу правових явищ.

СК14 - Здатність до консультування з правових питань, зокрема, можливих способів захисту прав та інтересів клієнтів, відповідно до вимог професійної етики, належного дотримання норм щодо нерозголошення персональних даних та конфіденційної інформації.

СК16 – Здатність до логічного, критичного і системного аналізу документів, розуміння їх правового характеру і значення.
СК 19 - Здатність до адаптації у професійному середовищі, вміння вирішувати складні професійні задачі, застосовуючи сучасні інформаційні технології.

Програмні результати навчання (ПРН). Результати навчання (РН)

РН3 – Проводити збір і інтегрований аналіз матеріалів з різних джерел.

РН9 – Самостійно визначати ті обставини, у з'ясуванні яких потрібна допомога, і діяти відповідно до отриманих рекомендацій.

РН12 – Доносити до респондента матеріал з певної правової проблематики доступно і зрозуміло.

РН12 – Доносити до респондента матеріал з певної правової проблематики доступно і зрозуміло.

РН18 – Застосовувати в професійній діяльності основні сучасні правові доктрини, цінності та принципи функціонування національної правової системи.

РН19 – Пояснювати природу та зміст основних правових явищ і процесів.

РН20- Виокремлювати і аналізувати юридично значущі факти і робити обґрунтовані правові висновки.

РН21- Готувати проекти необхідних актів застосування права відповідно до правового висновку зробленого у різних правових ситуаціях.

1.2. Тематика практичних занять

№ п/п	Назва теми	Кількість годин			
		лекції		практичні	
		денна форма	заочна форма	денна форма	заочна форма
МОДУЛЬ 1. Теоретико-методологічні основи та загальні інститути конституційного права зарубіжних країн					
1.	Тема 1. Правова основа конституційного (державного) права зарубіжних країн.	2	2	2	2
2.	Тема 2. Конституції зарубіжних країн.	2	2	2	2
3.	Тема 3. Конституційно-правовий статус людини і громадянина.	2	2	2	2
4.	Тема 4. Конституційні засади суспільного ладу в зарубіжних країнах.	2	-	1	-
5.	Тема 5. Конституційні інститути безпосередньої демократії в зарубіжних країнах.	2	1	1	1
6.	Тема 6. Держава як категорія конституційного права.	2	-	2	-
МОДУЛЬ 2. Система органів державної влади та місцевого самоврядування в зарубіжних країнах					
7.	Тема 7 Парламент у системі органів державної влади	2	1	2	1

	<i>зарубіжних країн.</i>				
8.	<i>Тема 8. Глава держави в зарубіжних країнах.</i>	2	-	2	-
9.	<i>Тема 9. Уряд у системі органів державної влади зарубіжних країн.</i>	2	1	2	1
10.	<i>Тема 10. Муніципальні системи зарубіжних країн.</i>	2	2	2	2
11.	<i>Тема 11. Судова влада та конституційний контроль у зарубіжних країнах.</i>	2	1	2	1

1.3. Контрольні заходи та засоби діагностики

Поточний контроль знань здобувачів освіти з навчальної дисципліни проводиться у формах:

- усного опитування на практичних заняттях;
- оцінки за написання есе та участь в обговоренні проблемних питань;
- аналіз та складання правових документів;
- оцінка виконання індивідуального науково-дослідного завдання.

1.4. Критерії та шкала оцінювання

Основні критерії, що характеризують рівень компетентності здобувача вищої освіти при оцінюванні результатів поточного та підсумкового контролів з навчальної дисципліни:

- виконання всіх видів навчальної роботи, що передбачені силабусом;
- глибина і характер знань навчального матеріалу за змістом навчальної дисципліни, що міститься в основних та додаткових рекомендованих літературних джерелах;

- вміння аналізувати явища, що вивчаються, у їх взаємозв'язку і розвитку;
- характер відповідей на поставлені питання (чіткість, лаконічність, логічність, послідовність тощо);
- вміння застосовувати теоретичні положення під час розв'язання практичних задач;
- вміння аналізувати достовірність одержаних результатів;
- своєчасність виконання;
- дотримання вимог до оформлення.

Критерії оцінювання практичних завдань (у % від кількості балів, виділених на завдання із заокругленням до цілого числа):

0% – завдання не виконано;

40% – завдання виконано частково та містить суттєві помилки методичного або розрахункового характеру, порушені терміни виконання та вимоги до оформлення;

60% – завдання виконано повністю, але містить суттєві помилки, порушені терміни виконання та вимоги до оформлення;

80% – завдання виконано повністю і вчасно, проте містить окремі несуттєві недоліки (висновки, оформлення тощо);

100% – завдання виконано правильно, вчасно і без зауважень.

*у разі колективного виконання завдань передбачається розподіл балів між виконавцями

Критерії оцінювання ситуаційних вправ та інших завдань творчого характеру* (% від кількості балів, виділених на завдання із заокругленням до цілого числа):

0% – завдання не виконано;

40% – завдання виконано частково, висновки не аргументовані і не конкретні, звіт підготовлено недбало, порушені терміни виконання;

60% – завдання виконано повністю, висновки містять окремі недоліки,

судження здобувача вищої освіти недостатньо аргументовані, звіт підготовлено з незначним відхиленням від вимог до термінів та оформлення;

80% – завдання виконано повністю і вчасно, проте містить окремі несуттєві недоліки не системного характеру;

100% – завдання виконано правильно, вчасно і без зауважень.

*у разі колективного виконання завдань передбачається розподіл балів між виконавцями

Підсумкова складова оцінювання передбачає складання двох модульних контролів (та/або іспиту) у тестовій формі на платформі Moodle.

Іспит здається студентом у таких випадках:

- студент не повністю виконав завдання передбачені силабусом дисципліни та не отримав рекомендацію щодо автоматичного зарахування суми поточних балів у якості підсумкової оцінки;

- студент хоче покращити отриману шляхом автоматичного зарахування суми поточних балів підсумкову оцінку.

Тестові завдання включають три рівні складності: достатній рівень (запитання з однією правильною відповіддю із п'яти запропонованих варіантів), вище достатнього (запитання із декількома правильними відповідями із п'яти запропонованих варіантів), високого рівня складності (завдання на співставлення понять, визначення поняття із пропущеним словом).

2. ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

МОДУЛЬ I. Теоретико-методологічні основи та загальні інститути конституційного права зарубіжних країн

ТЕМА № 1. Правова основа конституційного (державного) права зарубіжних країн

План лекції:

1. Поняття та предмет конституційного (державного) права зарубіжних країн.
2. Джерела конституційного (державного) права зарубіжних країн.
3. Системи конституційного (державного) права в зарубіжних країнах

Питання для семінарського заняття:

1. У чому полягає сутність конституційного (державного) права зарубіжних країн як галузі права?
2. Який предмет правового регулювання конституційного права в іноземних державах?
3. Чим відрізняється поняття «конституційне право» від поняття «державне право»?
4. Яке місце конституційного права в системі національного права зарубіжних країн?
5. Які основні джерела конституційного права існують у різних правових системах (романо-германській, англосаксонській тощо)?
6. Яку роль відіграє конституційний звичай і судовий прецедент у системі джерел конституційного права?
7. Чим відрізняються писані та неписані конституції? Наведіть приклади.
8. Які особливості системи конституційного права у федеративних та унітарних державах?

9. Як міжнародне право впливає на розвиток конституційного права зарубіжних країн?
10. Які сучасні тенденції розвитку конституційного права в демократичних державах?

Завдання № 1

Підготувати доповідь на одну із запропонованих тем:

1. Історичні етапи становлення конституційного права в зарубіжних країнах.
2. Особливості формування конституційного ладу в країнах романо-германської та англосаксонської правових сімей.
3. Роль конституції як основного джерела конституційного права в демократичних державах.
4. Конституційні звичаї та судовий прецедент як джерела конституційного права (на прикладі Великої Британії).
5. Вплив міжнародного права на розвиток конституційного права зарубіжних країн.

Завдання № 2

Провести порівняльний аналіз конституцій двох зарубіжних держав (за вибором студента) та підготувати письмову роботу з таких питань:

1. Форма державного правління та форма державного устрою.
2. Структура та юридичні властивості конституції.
3. Порядок прийняття та внесення змін до конституції.
4. Закріплення прав і свобод людини і громадянина.

5. Особливості системи органів державної влади.

Завдання № 3

Підготуйте структурно-логічну схему (таблицю або презентацію), у якій відобразить систему джерел конституційного права однієї із зарубіжних держав (за вибором студента).

У роботі необхідно:

1. Визначити основні та додаткові джерела конституційного права.
2. Охарактеризувати юридичну силу кожного джерела.
3. Встановити їх ієрархію.
4. Проаналізувати роль судової практики (за наявності).
5. Зробити висновок щодо особливостей національної моделі конституційного регулювання.

ТЕМА № 2. Конституції зарубіжних країн

План лекції:

1. Поняття та юридична природа конституції
2. Види та форми конституцій зарубіжних країн
3. Структура та зміст конституцій зарубіжних країн
4. Роль конституції у політико-правовій системі держави

Питання для семінарського заняття:

1. Що таке конституція та які її головні функції в державі?

2. Яка юридична природа конституції та чим вона відрізняється від звичайних законів?
3. Які основні принципи конституційного права закріплюються в конституціях зарубіжних країн?
4. Чим відрізняються писані та неписані конституції? Наведіть приклади.
5. Які види конституцій існують у сучасних країнах (жорсткі, гнучкі, кодифіковані, некодифіковані)?
6. Які форми державного устрою закріплюють конституції (унітарна, федеративна, конфедеративна)?
7. Як конституція регламентує форму державного правління (монархія, республіка)?
8. Які розділи та елементи зазвичай входять до структури конституції?
9. Яке місце та роль прав і свобод людини у конституціях зарубіжних країн?
10. Яким чином конституція встановлює систему органів державної влади?
11. Які відмінності між конституціями демократичних і авторитарних держав?
12. Як конституція впливає на політичну систему та взаємодію гілок влади?
13. Які приклади конституційного контролю існують у зарубіжних країнах?
14. Яким чином конституція закріплює механізми внесення змін і доповнень?
15. Чому роль конституції у правовій системі держави вважається основоположною?

Завдання № 1

Підготувати доповідь на одну із тем:

1. Поняття та юридична природа конституції: порівняльний аналіз зарубіжних країн.
2. Основні види та форми конституцій у зарубіжних державах.
3. Структура та зміст конституцій: приклади різних правових систем.
4. Роль конституції у політико-правовій системі держави: аналіз конкретних країн.
5. Механізми внесення змін до конституції в зарубіжних країнах.

Завдання № 2

Виберіть дві зарубіжні країни та порівняйте їх конституції за такими критеріями:

1. Форма державного правління та форма державного устрою.
2. Юридична природа та система джерел конституційного права.
3. Структура конституції (розділи, органи влади, права і свободи громадян).
4. Механізми внесення змін та доповнень до конституції.
5. Роль конституції у політико-правовій системі держави.

Завдання № 3

У державі Х було запропоновано новий закон, який обмежує свободу слова та збирається прямо вплинути на роботу органів місцевого самоврядування. Група громадян оскаржує закон у конституційному суді країни.

Завдання:

1. Визначте, які конституційні принципи та права можуть бути порушені.
2. Проаналізуйте роль конституції у вирішенні спору.
3. Опишіть механізм конституційного контролю та можливі рішення суду у зарубіжних країнах.
4. Порівняйте аналогічні випадки в інших державах (наприклад, США, Німеччина, Франція).
5. Сформулюйте власний правовий висновок та рекомендації щодо законності цього акту.

ТЕМА № 3. Конституційно-правовий статус людини і громадянина.

План лекції:

1. Поняття та структура конституційно-правового статусу особи
2. Основні права, свободи та обов'язки людини і громадянина
3. Гарантії реалізації та захисту прав і свобод

Питання для семінарського заняття:

1. Що таке конституційно-правовий статус людини і громадянина та які його складові?
2. Чим конституційно-правовий статус відрізняється від загального правового статусу особи?
3. Які основні права та свободи людини закріплюються в зарубіжних конституціях?
4. Які обов'язки громадян зазвичай встановлюються конституціями зарубіжних країн?
5. Як забезпечується рівність прав і свобод усіх громадян у демократичних державах?

6. Які механізми гарантій реалізації прав і свобод людини передбачають зарубіжні конституції?
7. Яким чином конституції захищають права людини через судову систему та інші інститути?
8. Чим відрізняється система конституційних гарантій у федеративних і унітарних державах?
9. Наведіть приклади практичного застосування конституційних прав у різних зарубіжних країнах.

Завдання № 1

Підготувати презентацію на одну із тем:

1. Поняття та структура конституційно-правового статусу людини: аналіз зарубіжного досвіду.
2. Основні права людини та громадянина в зарубіжних конституціях: порівняльний аналіз.
3. Основні обов'язки громадян у різних правових системах.
4. Конституційні гарантії реалізації прав і свобод людини: приклади з практики зарубіжних країн.
5. Механізми захисту прав людини у зарубіжних країнах (конституційний контроль, судові органи, омбудсмен).

Завдання № 2

Виберіть дві зарубіжні країни та порівняйте конституційно-правовий статус людини і громадянина за такими критеріями:

1. Основні права та свободи, закріплені в конституції.
2. Обов'язки громадян, передбачені конституцією.

3. Механізми гарантій реалізації прав і свобод.
4. Інститути захисту прав людини (суди, омбудсмен, конституційний контроль).
5. Приклади практичного застосування конституційних норм.

Завдання № 3

У державі Y органи влади прийняли закон, який обмежує право громадян на мирні зібрання та доступ до інформації. Група громадян звернулася до конституційного суду країни з вимогою визнати цей закон неконституційним.

Завдання:

1. Визначте, які права і свободи громадян можуть бути порушені цим законом.
2. Проаналізуйте роль конституції у вирішенні конфлікту між законодавчою владою та правами громадян.
3. Опишіть можливі механізми захисту прав людини у зарубіжних країнах (конституційний контроль, суди, омбудсмен).
4. Порівняйте аналогічні приклади з практики США, Німеччини або Франції.

ТЕМА № 4. Конституційні засади суспільного ладу в зарубіжних країнах

План лекції:

1. Поняття та елементи суспільного ладу в конституційному праві.
2. Основні принципи суспільного ладу.
3. Економічні та соціальні основи суспільного ладу.

Питання для семінарського заняття:

1. Що таке конституційно-правовий статус людини і громадянина та які його основні складові?
2. Яка структура конституційно-правового статусу особи у зарубіжних державах?
3. Чим конституційно-правовий статус відрізняється від загального правового статусу людини?
4. Які основні права і свободи людини закріплені у зарубіжних конституціях?
5. Які основні обов'язки громадян передбачені конституціями зарубіжних країн?
6. Які механізми гарантій реалізації конституційних прав і свобод існують у зарубіжних країнах?
7. Як здійснюється захист прав і свобод через судову систему, омбудсменів та інші інститути?
8. Які приклади порушення прав людини можна знайти у практиці зарубіжних країн, і як їх вирішували?
9. Чим відрізняються гарантії прав людини у федеративних та унітарних державах?
10. Як конституції різних держав регламентують взаємозв'язок прав і обов'язків громадян?
11. Яка роль міжнародного права та міжнародних організацій у захисті прав і свобод громадян?

12. Наведіть приклади практичного застосування конституційних норм для захисту прав людини в конкретних зарубіжних країнах.

Завдання № 1

Підготувати доповідь на одну із тем:

1. Поняття та структура конституційно-правового статусу людини: аналіз зарубіжного досвіду.
2. Основні права та свободи людини і громадянина в зарубіжних конституціях.
3. Основні обов'язки громадян: порівняльний аналіз різних правових систем.
4. Конституційні гарантії реалізації прав і свобод: роль судової влади та омбудсмена у зарубіжних країнах.
5. Захист прав людини у зарубіжних країнах: приклади практичного застосування конституційних норм.

Завдання № 2

Виберіть дві зарубіжні країни та проведіть порівняльний аналіз конституційно-правового статусу людини і громадянина за такими критеріями:

1. Основні права та свободи, закріплені в конституціях.
2. Обов'язки громадян, передбачені конституціями.
3. Механізми гарантій реалізації прав і свобод.
4. Інститути захисту прав людини (конституційний контроль, суди, омбудсмен).
5. Приклади практичного застосування конституційних норм у житті суспільств.

Завдання № 3

Проведіть аналіз реальної або гіпотетичної ситуації порушення прав людини, використовуючи приклади з зарубіжного законодавства:

1. Опишіть конкретну ситуацію (наприклад, обмеження права на освіту, свободи пересування, свободи слова або права на приватність).
2. Визначте, які конституційні права і свободи громадян були порушені.
3. Проаналізуйте, які механізми конституційного захисту існують у цій країні для відновлення порушених прав.
4. Запропонуйте рекомендації щодо запобігання подібних порушень у майбутньому.
5. Порівняйте заходи захисту прав у цій країні з аналогічними механізмами в інших зарубіжних державах.

Відповідь подайте у вигляді презентації.

ТЕМА № 5. Конституційні інститути безпосередньої демократії в зарубіжних країнах

План лекції:

1. Поняття та значення безпосередньої демократії
2. Основні форми безпосередньої демократії
3. Практика застосування інститутів безпосередньої демократії

Питання для семінарського заняття:

1. Що таке безпосередня демократія та чим вона відрізняється від представницької?
2. Яке значення безпосередньої демократії для сучасних державних систем?
3. Які основні форми безпосередньої демократії існують у зарубіжних країнах?
4. Що таке референдум і які види його застосовуються у різних країнах?
5. Яка роль громадянської ініціативи в управлінні державою?
6. Що таке плебісцит і чим він відрізняється від референдуму?
7. Які механізми відкликання посадовців передбачені у зарубіжних країнах?
8. Наведіть приклади успішного застосування інститутів безпосередньої демократії.
9. Які ризики та проблеми пов'язані з інститутами безпосередньої демократії?
10. Як інститути безпосередньої демократії впливають на політичну систему держави?
11. Які країни найактивніше використовують інститути безпосередньої демократії і чому?
12. Чим відрізняються швейцарська та американська практики застосування безпосередньої демократії?

Завдання № 1

Підготувати доповідь на одну із тем:

1. Поняття та значення безпосередньої демократії у зарубіжних країнах.

2. Основні форми безпосередньої демократії: референдум, плебісцит, громадянська ініціатива, відкликання посадовців.
3. Практика застосування інститутів безпосередньої демократії у Швейцарії.
4. Практика застосування інститутів безпосередньої демократії у США та інших державах.
5. Переваги та ризики використання інститутів безпосередньої демократії в політичній системі.
6. Порівняльний аналіз безпосередньої демократії у зарубіжних країнах: приклади та висновки.

Завдання № 2

У країні Х уряд планує провести референдум щодо зміни Конституції. Частина населення виступає за зміни, інша – проти. Група студентів представляє різні сторони: уряд, опозиційні політичні партії, громадські організації та звичайних громадян.

Завдання:

1. Розділіться на групи та розробіть аргументи від імені своєї сторони.
2. Проведіть моделювання референдуму та обговорення ключових питань.
3. Визначте, як інститути безпосередньої демократії вплинули на прийняття рішень.
4. Проаналізуйте можливі ризики та проблеми такого застосування інститутів безпосередньої демократії.
5. Складіть письмовий висновок (2–3 сторінки) із пропозиціями щодо вдосконалення практики безпосередньої демократії в країні Х.

Завдання № 3

У країні Х громадяни подали ініціативу на проведення референдуму щодо зміни закону про освіту. Парламент спочатку відхилив ініціативу, але громадяни зібрали необхідну кількість підписів для проведення референдуму.

Завдання:

1. Визначте, які інститути безпосередньої демократії були задіяні у цій ситуації (громадянська ініціатива, референдум).
2. Проаналізуйте роль громадян у прийнятті політичних рішень і взаємодію з парламентом.
3. Оцініть ефективність застосування інститутів безпосередньої демократії у цій ситуації.
4. Порівняйте цю ситуацію з практикою застосування безпосередньої демократії у Швейцарії або США.
5. Складіть письмовий звіт (3–4 сторінки), у якому зробіть висновки про переваги та ризики безпосередньої демократії та запропонуйте шляхи вдосконалення механізмів участі громадян.

ТЕМА № 6. Держава як категорія конституційного права

План лекції

1. Поняття держави в конституційному праві.
2. Місце держави в системі конституційного права.

Питання для семінарського заняття:

1. Що таке держава з точки зору конституційного права?
2. Які основні ознаки держави виділяють у сучасній юридичній науці?
3. Чим держава відрізняється від політичної організації або суспільства?
4. Які функції виконує держава у конституційному праві?
5. Яка роль держави у забезпеченні прав і свобод людини і громадянина?
6. Як місце держави визначається в системі конституційного права?
7. Що таке державний суверенітет і чим він проявляється?
8. Які типи держави виділяють у зарубіжному конституційному праві (унітарна, федеративна, конфедера- тивна)?
9. Як державні інститути взаємодіють між собою у си- стемі конституційного права?
10. Чим відрізняється концепція держави у різних пра- вових школах (класична, соціальна, демократична)?
11. Яке значення держави для стабільності політичної системи?
12. Наведіть приклади сучасних зарубіжних держав та проаналізуйте їх конституційно-правову ор- ганізацію.

Завдання № 1

Підготувати доповідь на одну із тем:

1. Поняття держави у зарубіжному конституційному праві: історичний та сучасний аспекти.

2. Основні ознаки та функції держави в сучасних конституційних системах.
3. Місце держави в системі конституційного права: взаємозв'язок з іншими інститутами.
4. Порівняльний аналіз типів держави: унітарна, федеративна, конфедеративна.
5. Роль держави у забезпеченні прав і свобод людини і громадянина.

Завдання № 2

У країні Норвегії тривають дебати про перехід від унітарної моделі до більш децентралізованої системи управління. Місцеві органи влади вимагають більше повноважень щодо освіти, охорони здоров'я та місцевого бюджету. Центральний уряд наполягає на збереженні унітарної держави, аргументуючи це єдністю країни та захистом національних інтересів.

У сусідній Швейцарії регіональні уряди вже мають значну автономію, але останнім часом центральна влада намагається обмежити їхні повноваження через політичні суперечки. Громадяни обох країн активно висловлюють свою позицію через громадські об'єднання, петиції та громадянські ініціативи.

Завдання:

1. Визначити ключові конституційні проблеми у цих ситуаціях: поділ влад, права регіонів, права громадян, взаємодія центральної та місцевої влади.
2. Проаналізувати можливі рішення для обох країн: збереження нинішньої моделі, перехід до федеративної системи або впровадження механізмів прямої демократії (референдуми, громадянські ініціативи).

3. Розробити рекомендації щодо захисту конституційних прав громадян і стабільності держави.
4. Порівняти ситуації у Норвегії та Швейцарії з прикладами інших зарубіжних держав.
5. Підготувати письмовий звіт або провести рольові дебати, де групи представляють: центральний уряд, регіональні органи, громадянське суспільство.

ТЕМА № 7. Парламент у системі органів державної влади зарубіжних країн

План лекції

1. Поняття, місце та роль парламенту.
2. Структура парламенту
3. Взаємодія парламенту з іншими органами влади.

Питання для семінарського заняття:

1. Що таке парламент і яка його роль у системі державної влади?
2. Які основні функції парламенту у зарубіжних країнах?
3. Чим парламент відрізняється від інших органів влади (уряду, президента, судової влади)?
4. Які типи парламентів існують (однопалатні, двопалатні)?
5. Яка структура парламенту у Великій Британії, США та Німеччині?
6. Як формується парламент у різних зарубіжних країнах (прямі вибори, пропорційна система, змішана система)?

7. Які повноваження має парламент щодо законотворчості?
8. Яку роль парламент відіграє у контролі за урядом та іншими органами влади?
9. Як парламент взаємодіє з главою держави у зарубіжних країнах?
10. Чим відрізняється роль парламенту у президентських, парламентських та змішаних республіках?
11. Які приклади успішної парламентської діяльності можна навести з зарубіжного досвіду?
12. Які проблеми та виклики стоять перед парламентами сучасних демократичних країн?
13. Яка роль парламенту у забезпеченні прав і свобод громадян?
14. Як парламент може впливати на зовнішню політику держави?
15. Чим відрізняється робота верхньої та нижньої палати парламенту у двопалатних системах?

Завдання № 1

Підготувати доповідь на одну із тем:

1. Поняття, роль та функції парламенту в зарубіжних країнах.
2. Порівняльний аналіз однопалатних та двопалатних парламентів (наприклад, Великобританія vs США).
3. Місце парламенту в системі органів державної влади: взаємодія з урядом і президентом у різних правових системах.
4. Структура парламенту та організація його роботи у зарубіжних країнах.
5. Роль парламенту у законотворчості та контролі за діяльністю уряду.

Завдання № 2

Виберіть дві зарубіжні країни з різними моделями парламенту (наприклад, Великобританія та США або Німеччина та Франція) і проведіть порівняльний аналіз за такими критеріями:

1. Тип парламенту (однопалатний чи двопалатний).
2. Структура парламенту: верхня та нижня палати, їхні функції та повноваження.
3. Система формування депутатів (вибори, призначення, пропорційна система).
4. Законотворча діяльність та контроль за урядом.
5. Взаємодія парламенту з главою держави та судовою владою.
6. Переваги та недоліки обраної парламентської моделі для забезпечення ефективного управління державою.

ТЕМА № 8. Глава держави в зарубіжних країнах.

План лекції

1. Поняття та місце глави держави в системі органів влад
2. Види глави держави
3. Порядок формування глави держави

Питання для семінарського заняття:

1. Хто вважається главою держави та яка його роль у системі органів влади?
2. Чим глава держави відрізняється від глави уряду?
3. Які функції виконує глава держави у зарубіжних країнах (представницькі, виконавчі, контрольні)?

4. Які види глав держави існують (монарх, президент, інші форми)?
5. У чому полягають відмінності між конституційною, абсолютною та парламентською монархією?
6. Які типи президентських систем існують у зарубіжних країнах (президентська, змішана, парламентська)?
7. Яким чином відбувається формування глави держави у різних країнах (прямі вибори, парламентське призначення, наслідування монархії)?
8. Які повноваження глави держави щодо законотворчого процесу та взаємодії з парламентом?
9. Яка роль глави держави у системі органів виконавчої влади?
10. Як глава держави впливає на зовнішню політику та оборону країни?
11. Які механізми контролю за діяльністю глави держави існують у зарубіжних країнах?
12. Чим відрізняються права і обов'язки глави держави у парламентських та президентських системах?
13. Наведіть приклади успішного виконання обов'язків глави держави у зарубіжних країнах.
14. Як обмежуються повноваження глави держави конституцією та законами?
15. Які ризики концентрації влади у руках глави держави та як їх мінімізують у зарубіжних країнах?

Завдання № 1

Підготувати доповідь на одну із тем:

1. Поняття та роль глави держави у зарубіжних країнах.
2. Види глав держави: монарх, президент, змішана система.

3. Формування глави держави: пряма демократія, парламентські процедури, наслідування (монархія).
4. Повноваження глави держави у законотворчому процесі та взаємодії з парламентом.
5. Порівняльний аналіз глав держави у президентських та парламентських республіках (наприклад, США vs Німеччина).
6. Роль глави держави у зовнішній політиці та національній безпеці.
7. Механізми контролю за діяльністю глави держави у зарубіжних країнах/

Завдання № 2

Виберіть дві зарубіжні країни з різними моделями глави держави (наприклад, Великобританія – монархія і США – президентська республіка) і проведіть порівняльний аналіз за такими критеріями:

1. Тип глави держави (монарх, президент, інші форми).
2. Система формування (наслідування, прямі вибори, парламентські процедури).
3. Повноваження глави держави (представницькі, виконавчі, контрольні).
4. Взаємодія з парламентом і урядом.
5. Механізми контролю за діяльністю глави держави.
6. Переваги та недоліки обраної моделі глави держави.

ТЕМА № 9. Уряд у системі органів державної влади зарубіжних країн

План лекції

1. Поняття, місце та роль уряду
2. Формування уряду
3. Повноваження уряду

Питання для семінарського заняття:

1. Що таке уряд і яка його роль у системі органів державної влади?
2. Чим уряд відрізняється від парламенту та глави держави?
3. Які основні функції уряду у зарубіжних країнах?
4. Які види урядів існують (парламентські, президентські, змішані)?
5. Як формується уряд у зарубіжних країнах (призначення парламентом, президентом, коаліційні домовленості)?
6. Які повноваження уряду у законотворчому процесі?
7. Як уряд взаємодіє з парламентом і главою держави?
8. Які механізми контролю за діяльністю уряду передбачені у зарубіжних країнах?
9. Чим уряд у парламентських республіках відрізняється від уряду у президентських республіках?
10. Які повноваження уряду щодо управління економікою та фінансами держави?
11. Як уряд забезпечує реалізацію державної політики у сферах освіти, охорони здоров'я та оборони?
12. Які приклади ефективної діяльності урядів у зарубіжних країнах можна навести?

13. Які ризики та проблеми виникають у взаємодії уряду з іншими органами влади?
14. Які інструменти уряд використовує для реалізації державної політики?
15. Чим відрізняється відповідальність уряду у різних правових системах?

Завдання № 1

Підготувати доповідь на одну із тем:

1. Поняття, роль та місце уряду у системі органів державної влади.
2. Види урядів у зарубіжних країнах: парламентські, президентські, змішані.
3. Процедура формування уряду у різних зарубіжних країнах.
4. Повноваження уряду: законотворчість, управління економікою, контроль за виконанням законів.
5. Взаємодія уряду з парламентом та главою держави: порівняльний аналіз.
6. Приклади успішної діяльності урядів зарубіжних країн у політичній та економічній сферах.
7. Механізми контролю за діяльністю уряду та відповідальність урядовців у різних правових системах.

Завдання № 2

Виберіть дві зарубіжні країни з різними урядовими системами (наприклад, Великобританія – парламентська система і США – президентська система) і проведіть порівняльний аналіз за наступними критеріями:

1. Тип уряду та його місце у системі органів державної влади.
2. Процедура формування уряду та роль парламенту або глави держави.
3. Повноваження уряду у законотворчому процесі та реалізації державної політики.
4. Взаємодія уряду з парламентом і главою держави.
5. Механізми контролю за діяльністю уряду.
6. Переваги та недоліки урядової системи обраної країни.

ТЕМА № 10. Муніципальні системи зарубіжних країн

План лекції

1. Поняття та принципи місцевого самоврядування
2. Види муніципальних систем
3. Органи місцевого самоврядування

Питання для семінарського заняття:

1. Що таке місцеве самоврядування і яка його роль у системі державної влади?
2. Які основні принципи місцевого самоврядування?
3. Чим муніципальна система відрізняється від центральної влади?
4. Які види муніципальних систем існують у зарубіжних країнах (унітарні, федеративні, змішані)?
5. Які органи входять до системи місцевого самоврядування?
6. Яка роль мерів та муніципальних рад у прийнятті рішень?

7. Як фінансується місцеве самоврядування у різних країнах?
8. Які повноваження місцевих органів влади щодо освіти, охорони здоров'я та соціального забезпечення?
9. Чим відрізняються повноваження місцевого самоврядування у містах та сільських територіях?
10. Які механізми контролю та відповідальності місцевих органів влади існують?
11. Як громадяни беруть участь у прийнятті рішень на місцевому рівні (референдуми, громадські слухання, ініціативи)?
12. Наведіть приклади успішного місцевого самоврядування у зарубіжних країнах.
13. Які проблеми та виклики існують у діяльності місцевих органів влади?
14. Чим муніципальна система Швейцарії відрізняється від муніципальної системи Франції чи Німеччини?
15. Як міжнародні документи (наприклад, Європейська хартія місцевого самоврядування) впливають на муніципальні системи зарубіжних країн?

Завдання № 1

Підготувати доповідь на одну із тем:

1. Поняття та роль місцевого самоврядування у зарубіжних країнах.
2. Основні принципи місцевого самоврядування та їх реалізація на практиці.
3. Види муніципальних систем у різних країнах: унітарні, федеративні, змішані.

4. Органи місцевого самоврядування та їх повноваження (мери, муніципальні ради, комітети).
5. Взаємодія місцевого самоврядування з центральними органами влади у зарубіжних країнах.
6. Приклади успішного муніципального управління у Швейцарії, Німеччині або Франції.
7. Роль громадян у прийнятті рішень на місцевому рівні: референдуми, ініціативи, громадські слухання.

Завдання № 2

Виберіть дві зарубіжні країни з різними муніципальними системами (наприклад, Швейцарія – децентралізована система і Франція – централізована система) і проведіть порівняльний аналіз за наступними критеріями:

1. Структура місцевого самоврядування (органи, рівні управління).
2. Основні принципи організації місцевої влади.
3. Повноваження органів місцевого самоврядування у різних сферах (освіта, охорона здоров'я, бюджет).
4. Фінансування місцевого самоврядування.
5. Механізми контролю за діяльністю місцевих органів влади.
6. Роль громадян у прийнятті рішень на місцевому рівні.
7. Переваги та недоліки обраної системи місцевого самоврядування.

ТЕМА № 11. Судова влада та конституційний контроль у зарубіжних країнах

План лекції

1. Поняття та принципи судової влади
2. Система судів у зарубіж-них країнах
3. Повноваження судів у конституційному контролі.

Питання для семінарського заняття:

1. Що таке судова влада та яка її роль у системі органів державної влади?
2. Які принципи судової влади визнаються у зарубіжних країнах (незалежність, безсторонність, верховенство права)?
3. Як організована система судів у різних зарубіжних країнах?
4. Які види судів існують у зарубіжних країнах (конституційні, верховні, адміністративні, загальні суди)?
5. Що таке конституційний контроль і чим він відрізняється від звичайного судового розгляду?
6. Які повноваження конституційних судів у різних країнах?
7. Як призначаються судді конституційних та верховних судів у зарубіжних країнах?
8. Які механізми забезпечення незалежності судів існують у зарубіжних країнах?
9. Наведіть приклади конституційного контролю у США, Німеччині та Франції.
10. Які функції виконують адміністративні суди у системі конституційного контролю?

11. Як суди забезпечують захист прав і свобод людини у зарубіжних країнах?
12. Які ризики та проблеми виникають у діяльності судової влади?
13. Чим відрізняється абстрактний конституційний контроль від конкретного?
14. Як суди взаємодіють з парламентом і урядом у процесі конституційного контролю?
15. Які приклади ефективної діяльності судів у зарубіжних країнах можна навести?

Завдання № 1

Підготувати доповідь на одну із тем:

1. Поняття та принципи судової влади у зарубіжних країнах.
2. Організація системи судів у різних зарубіжних країнах (конституційні, верховні, адміністративні).
3. Конституційний контроль: поняття, види та приклади застосування у США, Німеччині, Франції.
4. Повноваження судів щодо захисту прав і свобод людини.
5. Механізми забезпечення незалежності суддів та ефективності судової влади.
6. Порівняльний аналіз конституційного контролю у різних країнах.
7. Роль судів у забезпеченні верховенства права та взаємодії з іншими органами влади.

Завдання № 2

Виберіть **дві зарубіжні країни** з різними моделями конституційного контролю (наприклад, США – американська модель та Німеччина – європейська модель) і проведіть порівняльний аналіз за наступними критеріями:

1. Органи конституційного контролю (конституційний суд, верховний суд).
2. Сфера повноважень судів у конституційному контролі.
3. Процедура розгляду справ: абстрактний vs конкретний конституційний контроль.
4. Механізми забезпечення незалежності суддів.
5. Взаємодія судів із парламентом та урядом.
6. Роль судів у захисті прав і свобод людини.
7. Переваги та недоліки обраної системи конституційного контролю.

3. САМОСТІЙНА РОБОТА ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

Підготовка до семінарських занять допомагає глибше вивчити основні теми навчальної дисципліни «Конституційне право зарубіжних країн», а самостійна робота сприяє кращому засвоєнню матеріалу, формуванню у студентів навичок та вмінь отримувати додаткові знання та оволодіти умінням самостійно працювати з конституціями зарубіжних країн, законами, іншими нормативно-правовими актами та спеціалізованою літературою. Самостійна робота здійснюється у таких формах:

- виконання домашніх завдань;
- складання схем, таблиць і графічних моделей системи судів зарубіжних країн;
- складання процесуальних та аналітичних документів щодо конституційного контролю;
- робота з нормативними актами зарубіжних країн, міжнародними актами та угодами;
- доопрацювання матеріалів лекції шляхом пошуку додаткової спеціалізованої літератури та опрацювання нормативних джерел;
- робота в інформаційних мережах для збору порівняльного матеріалу;
- опрацювання додаткової спеціалізованої літератури та наукових статей;
- складання конспектів тем, що виносяться на самостійне вивчення.

Підготовка до семінарських занять передбачає вирішення ситуаційних задач з відповідної теми. Вирішення ситуаційних задач передбачає ретельне вивчення всіх питань семінарського заняття, ознайомлення з рекомендованою літературою, опрацювання та детальний аналіз нормативних джерел

Складаючи схеми чи таблиці, необхідно ознайомитися зі всіма матеріалами відповідної теми, опрацювати нормативно-правові акти та іншу спеціалізовану літературу. Виклад матеріалу у схемах і таблицях повинен бути стислим, максимально інформованим. Текстову інформацію, що подано в схемах та таблицях, потрібно ретельно перевірити на відсутність

орфографічних, граматичних чи стилістичних помилок. Схеми, таблиці мають бути подані на електронному носії та у роздрукованому вигляді, а також можуть бути у письмовій формі.

4. ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

Однією з форм організації навчального процесу в умовах кредитно-модульної системи є індивідуальна робота здобувачів освіти.

Індивідуальна робота студентів з навчальної дисципліни “ *Конституційне право зарубіжних країн* ” може включати:

- написання наукових статей, тез наукових доповідей, рефератів та їх презентація на семінарських заняттях;

- участь у студентських конференціях, конкурсах, олімпіадах, наукових засіданнях, науково-практичних семінарах, колоквіумах тощо;

- анотацію прочитаної додаткової літератури з навчальної дисципліни, бібліографічний опис літератури;

- зібрання постатейного матеріалу та письмовий аналіз законодавства України;

- розробка мультимедійних презентацій у вигляді спеціально підготовленого слайд-шоу, де матеріал подається у вигляді схем, діаграм, статистичних даних тощо.

Вибір видів індивідуальної роботи здійснюється студентом за власними інтересами та попереднім узгодженням з викладачем. Тематику та форму індивідуальної роботи студент отримує на початку навчального року і здає роботу у визначені строки. Організацію, контроль та оцінювання якості виконання індивідуальної роботи студентів здійснює науковий керівник. Індивідуальна робота подається на кафедру для перевірки до початку екзаменаційної сесії.

Теми для написання рефератів
(есе, наукових статей, тез наукових доповідей,
презентацій)

1. Поняття та структура конституційного права зарубіжних країн.
2. Джерела конституційного права у сучасних зарубіжних державах.
3. Порівняльний аналіз систем конституційного права США та Німеччини.
4. Значення правової традиції для формування конституційного права у світі.
5. Вплив міжнародного права на розвиток конституційного права зарубіжних країн.
6. Юридична природа конституції та її роль у державі.
7. Види конституцій: жорсткі та гнучкі конституції.
8. Порівняльний аналіз конституцій США, Франції та Великої Британії.
9. Структура сучасних конституцій та основні розділи.
10. Роль конституції у політичній системі зарубіжної держави.
11. Основні права і свободи людини у США та Європейському Союзі.
12. Конституційно-правовий статус громадянина в Японії та Канаді.
13. Гарантії прав і свобод у зарубіжних країнах: роль судової влади.
14. Порівняльний аналіз захисту прав людини у США та Німеччині.
15. Проблеми реалізації основних прав людини в сучасних демократіях.
16. Держава як категорія конституційного права: порівняльний аспект.

17. Парламентські системи у зарубіжних країнах: структура та роль.
18. Президентські та змішані форми правління у зарубіжних державах.
19. Формування та функціонування уряду у США, Німеччині та Франції.
20. Муніципальні системи та місцеве самоврядування у зарубіжних країнах.
21. Конституційні суди та верховні суди: порівняльний аналіз.
22. Повноваження судів у конституційному контролі: приклади США та Німеччини.
23. Безпосередня демократія: референдуми, плебісцити та громадські ініціативи.
24. Практика застосування інститутів безпосередньої демократії у Швейцарії.
25. Взаємодія судової влади та інших органів державної влади у зарубіжних країнах.

Тези доповіді повинні бути обсягом 2-5 сторінок тексту та набрані у редакторі Microsoft Word (LibreOffice Writer) шрифтом Times New Roman, розмір шрифту 14, інтервал між рядками одинарний. Формат аркуша - А4. Параметри сторінки: ліве поле - 2.0 см, праве - 2.0 см, верхнє - 2.0 см, нижнє - 2.0 см. Сторінки без нумерації. Назва доповіді друкується великими літерами, шрифт жирний, без нахилу та підкреслювань, по центру аркуша, без переносів, відокремлюється від тексту одним вільним рядком зверху та знизу.

5. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна:

1. Горшеньова М. С., Закоморна К. О., Ріяка В. О. та ін. Конституційне право зарубіжних країн : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2007. 544 с.
2. Грін О. О. Конституційне право зарубіжних країн : навч. посіб. : альб. схем. Ужгород : Видавництво ФОП Бреза А. Е., 2015. 183 с.
3. Конституція Японії / Укр. наук. асоц. ; наук. аналіз і комент. М. І. Малишко ; пер. з япон. Київ, 1995. 24 с.
4. Бачур Б. С. Історія держави і права зарубіжних країн : навч.-метод. посіб. Одеса : Астропринт, 2008. 80 с.
5. Бостан С. К., Сажнів І. В. Державне право зарубіжних країн : навч.-метод. посіб. Запоріжжя : ЗЮІ МВС України, 2001. 254 с.
6. Бостан С. К., Тимченко С. М. Державне право зарубіжних країн : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2005. 504 с.
7. Георгіца А. З. Конституційно-правові інститути зарубіжних країн. Чернівці : Рута, 1994. 138 с.
8. Горшеньова М. С., Закоморна К. О., Ріяка В. О., Журавка О. В., Масєвська А. А. Конституційне право зарубіжних країн : навч. посіб. 2-ге вид., допов. і перероб. Київ : Юрінком Інтер, 2004. 544 с.
9. Державне право зарубіжних країн : навч. посіб. / за заг. ред. В. О. Ріяки. Київ : Юрінком Інтер, 2002. 512 с.
10. Закіров М. Б., Закірова С. Г. Історія держави та права

- зарубіжних країн : навч.-метод. посіб. Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2008. 96 с.
11. Історія держави та права зарубіжних країн : конспект лекцій / уклад. В. С. Калиновський. Київ : МНТУ, 1995. 200 с.
 12. Конституційне (державне) право зарубіжних країн : навч. посіб. / за ред. В. М. Бесчастного. Київ : Знання, 2007. 467 с.
 13. Шаповал В. М. Конституційне право зарубіжних країн : академічний курс : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 472 с.
 14. Шаповал В. М. Британська конституція : політико-правовий аналіз. Київ, 1991.
 15. Федоренко В. Л. Конституційне право зарубіжних країн : навч. посіб. Київ : Алерта, 2019. 368 с.
 16. Копиленко О. Л., Погорілко В. Ф. Конституційне право : питання теорії та практики. Київ : Наукова думка, 2018.

Допоміжна:

1. Конституційне право зарубіжних країн : підручник / Н. В. Мішина, В. О. Міхальов, В. О. Куранін та ін. ; за ред. Н. В. Мішиної, В. О. Міхальнової. Херсон : ОЛ-ДІ-ПЛЮС, 2019. 644 с.
2. Волощук О. Т., Качурінер В. Л., Колесник В. Ю. Конституційне право зарубіжних країн : навч.-метод. посіб. Одеса : Фенікс, 2021. 145 с. (Серія «Навчально-методичні посібники»).

3. Конституційне право зарубіжних країн : підручник / І. О. Бондаренко, В. С. Віткова, О. В. Долгова та ін. ; за ред. І. О. Бондаренка. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2022. 512 с.
4. Савчин М. В. Порівняльне конституційне право : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2021. 328 с.
5. Волошук О. Т., Марчук В. В. Конституційне право зарубіжних країн : навч.-метод. реком. Чернівці : ЧНУ, 2024. 112 с.
6. Конституційне право зарубіжних країн : навч. посіб. / М. С. Горшеньова, К. О. Закоморна, В. О. Ріяка та ін. ; за заг. ред. В. О. Ріяки. Київ : Юрінком Інтер, 2006. 544 с.
7. Пилипенко Н. О., Шевченко С. В. Конституційне право зарубіжних країн : підручник. Львів : Львівська політехніка, 2023. 476 с.
8. Європейська хартія місцевого самоврядування : офіц. пер. Страсбург, 15 жовт. 1985 р. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_036
9. Зінченко О. Особливості форми правління арабських монархій (порівняльний аналіз). *Вісник Національної академії правових наук України*. 2018. Т. 25, № 1. С. 50–64.
10. Кириченко В. Церковно-державні відносини в контексті релігійного різнодумства. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2018. Т. 25, № 1. С. 65–78.
11. Комарова Т. Організація судової системи Європейського Союзу. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2018. Т. 25, № 1. С. 79–96.
12. Чернеженко О. Конституційно-правова модель місцевого самоврядування в Швейцарії. Київ : Ліра-К, 2018. 192 с.

13. Коротюк О. В., Лавринович О. В. Конституції країн світу. Республіка Сербія, Республіка Косово, Республіка Албанія, Чорногорія. Київ : ОВК, 2022. 324 с.
14. Державознавство : підручник / В. Сухонос, А. Куліш, Р. Білокінь та ін. ; за ред. В. Сухоноса. Суми : Університетська книга, 2021. 493 с.
15. Савчин М. В. Порівняльне конституційне право : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2020. 328 с.